

De gamle Kirkegaardsdiger.

Af Lærer S. Lykke-Rasmussen.

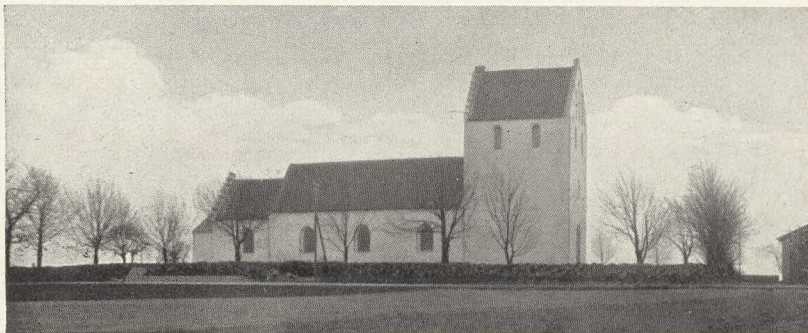
Engang borte, kommer de aldrig mere igen.

Nu og da ser man enkelte Steder, at de gamle Stendiger om vore Kirkegaarde brydes ned og erstattes med almindelige Møddingmure. En saadan Mur er selvfølgelig pæn paa sin Plads, og jeg har set Mure om Møddinger smukkere end dem, der nu klaskes op om Kirkegaardene, og jeg forstod Mandens Tanke, naar han satte en smuk, solid Mur om sit Skatkammer. Men jeg forstaar ikke de Kirkebestyrelser, der nedbryder de gamle Stendiger og erstatter dem med disse – til dette Brug – højest smagløse Mure. –

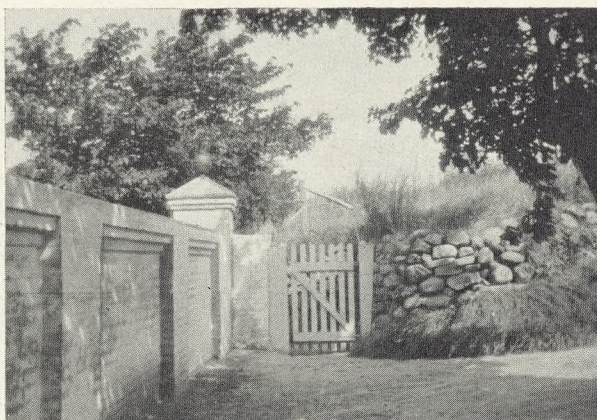
Hvor gamle Kirkegaardsdigerne er, ja, det ved man jo ikke; men de er sandsynligvis lige saa gamle som de romanske Kirker, de omgiver, det vil sige ca. 800 Aar. Maaske er de ældre, for der har jo været Trækirker og Kirkegaarde før Stenkirkerne.

Og disse gamle Diger bryder man tankeløst ned uden at se, at de sammen med Granitkirkerne danner et harmonisk Hele (ligesom Teglstensmuren omkring Teglstenskirkerne) og uden at huske eller maaske vide, at sammen med Kirkerne er de vore eneste bevarede Bygninger fra den tidlige Middelalder.

Se engang paa saadan et gammelt Stendige! f. Eks. den sydlige Fløj, der altsaa løber i Retning Øst-Vest. Er Sydsiden nogenlunde fri, er den dækket af en prægtig Vegetation: Mosser af forskellige Arter i fine, lette Former og med Farver fra de

Øverst: Egens Kirke, Mols. Nederst: Landet Kirke, Taasinge.
Billederne viser tydeligt de gamle Stengårders Betydning i Landskabsbilledet.

forskellige Nuancer af grønt til det stærkeste rødt, isprængt med Stenurter med fine, sarte Blomster og andre Planter, som har forvildet sig op paa det gamle Dige og lader til at befinde sig vel der, naar der da ikke kommer alt for langvarige Tørkeperioder. Ja, det er utroligt, hvad man kan finde paa saadan et gammelt Dige, og det hænder, at man uvilkaarlig med Blicher maa spørge: Hvo est Du kommen her?

Men gaar man ind paa den anden Side af Diget, den nordre, ser der anderledes ud; her er alt dystert, og Farverne svagere; det er ind mod Kirkegaarden, og paa denne Side klæder det gamle Dige sig ikke saa festligt som paa den, der vender ud mod Livet.

Ogsaa den har dog sin egen Skønhed: Mosset her er af en anden Art, enklere

Øverst: Indgangsparti med Kampestensgårde, Æbeltoft Kirkegaard. Foto 1927.

Nederst: Nærbillede af det nordøstlige Hjørne af Kampestensgårde, Byrum Kirkegaard, Læsø.

Foto 1927.

i Formen, svagere af Farve, og det ser ud, som var det saa gammelt som de Sten, hvorpaa det lever; fra oven hænger et Tæppe af mørke, stive Bregner som et Draperi ned over det gamle Dige, og hver Fløj og hver Side af Diget har sin egen Flora.

Men det er ikke nok, at Digerne faar Lov at staa i Fred; de skal vedligeholdes, passes; thi selv om man holder sin Kirkegaard nok saa godt, men forsømmer Hegenet, præges Kirkegaarden af Uorden, og især faar de mange, der blot passerer forbi, dette Indtryk.

Digets naturlige Bevoksning skal man i Regelen ikke gerne røre ved; men i fugtige Perioder kan visse Ukrudtsplanter f. Eks. Nælde, vild Kørvel, Skræppe, Bynke og enkelte Græsser blive for kraftige, saaledes at det er nødvendigt at slaa eller klippe

Øverst: Kampestensgårde om Kirkegaarden i Æbeltoft. Foto 1927.

Nederst: Nærbillede af Kampestensgårde om Kirkegaarden i Gunderup, Himmerland.

Foto 1926.

Digets Overflade; thi faar disse Planter Lov til at dominere, giver de Kirkegaarden et Præg af Vanrøgt. De nævnte Ukrudtsplanter maa egentlig helst helt fjernes, da de med deres kraftige Rødder løsner de mindre Sten i Overfladen, navnlig ved Siderne. Men det er kun Overfladen, der taaler denne praktiske Behandling; Digets Sider maa man ikke røre.

Større Buske og Træer, som Tjørn, Hyld, Ask, Elm, Røn, der vokser ved Digets Sider eller har erobret sig en Plads paa Overfladen, maa absolut fjernes.

Nær op ad de gamle Kirkegaardsdiger laa i længst forsvundne Tider ofte en Bygning: en Kirkelade, et Hospital, en Stiftelse for „rette Hus-Arme og Enker med deres fattige og faderløse Børn eller andre syge og skrøbelige Mennesker til Hjælp og Husværelse“ eller en Skole; disse Bygninger er nu for det meste borte; men ved det gamle Dige finder man synlige Minder om dem: et forkrøblet Blomme- eller Kirsebærtræ, en Ribs-, Stikkelsbær- eller vild Rosenbusk. Ja, sjeldne Planter paa Diget

Øverst: Rester af Stengærdet omkring St. Olai Kirkegaard (Hals), Læsø. Foto 1927.

Nederst: Indgangsparti med Kampestensgårde, Byrum Kirkegaard, Læsø. Foto 1927.

eller paa Kirkegaarden stammer maaske fra disse Boligers længst forsvundne Haver.

Saa er der et lille, meget vigtigt Arbejde, der tiltrænges – maaske endda alle Steder: I Tidernes Løb har der samlet sig en Del Jord ved Digets Fod, saaledes at dette er dækket indtil en Alen op, kommer hertil visse høje Græsser, kan Diget om Sommeren næsten blive skjult. Denne Jord maa fragraves; det er ikke noget stort Arbejde, og naar det er gjort, vil enhver kunne se, at det lønnede Umagen: Diget bliver højere, ligesom mere rankt, og de store, smukke Fundamentsten bliver synlige.

Ved Restaurering af Diger maa man endelig paase, at denne ikke udføres sjusket; der maa ikke bruges for smaa Sten, da disse ikke „smelter sammen“ med det gamle Dige og, hvad der har praktisk Betydning, ikke bliver liggende. –

Der er mange, der har Kig paa Stendigerne – men ikke det Kig, jeg ønsker – og raskt væk tilbyder ganske gratis at sætte en Mur imod at faa det gamle Dige; men det skulde jo ikke gerne blive en Modesag, for sligt kan smitte.

Øverst: Kampestensgærde omkring en jydsk Kirkegaard.

Nederst: Nærbillede af et Kampestensgærde omkring en jydsk Kirkegaard.

Man ser ogsaa, hvor Kirkegaarde udvides, at der indbygges et nyt Stykke i Lighed med det gamle, og naar der er gaaet nogle Aar, og det nye Stykke har faaet den rette Patina, smelter det helt sammen med det gamle Dige.

Det er mærkeligt, at Autoriteterne giver Kirkebestyrelserne Lov til at fjerne Digerne; men maaske spørger man ikke om Tilladelse?

Man burde langt mere paase, at Kirkegaardslovens § 17, Stk. 3 om Værn af gamle Stengærder overholdtes; thi smukkere, stilfuldere Hegn om de gamle Kirker, hvad enten de er af Granit eller Tegl, faar man ikke.

Loven er vist ikke almindelig kendt, for man kan jo ikke tænke sig, at noget Menighedsraad vil løbe den Risiko at blive dømt til atter at opføre et nedbrudt Stendige, saaledes som det i enkelte Tilfælde er bleven paabudt. (Se „Architekten“ 1925 Nr. 6, Tibirke). Af pekuniære Grunde lader det sig heller ikke ret godt gøre nu til Dags.

Om Stendigerne gælder det: Engang borte, kommer de aldrig mere igen! Lad os derfor staa Vagt om dem! Sammen med Kirkerne tilhører de det danske Landskab og er en Del af den gamle, danske Landsby, og selv om Landskabet forsvinder og giver Plads for en Stationsby eller en anden Bebyggelse med moderne Huse og Villæer, saa ligger dog Kirken der med sit gamle Stendige – med alle sine Minder, med Bud fra de gamle, gamle Dage – som et Baand mellem Fortid og Nutid.

* * *

Øverst den udvendige, nederst den indvendige Side af Kampestensgærdet om Sønderup Kirkegaard, Himmerland. Foto 1927.

I Tilknytning til det varme Indlæg for Bevarelsen af de gamle Kampestensgærder, som vort Medlem, Hr. Lærer *S. Lykke Rasmussen*, har bragt, kan det maaske være paa sin Plads at erindre om, at i en Tid, hvor saa mange af de Stengærder gaar til Grunde, som ikke er beskyttede af Fredningsbestemmelser, saaledes som f. Eks. Markgærder, Havehegn etc. ikke er det, er der ikke blot al Grund til at værne om dem, der endnu skærmer vore Kirkegaarde og er med til at forskønne vort Landskabsbillede, men det er ogsaa værd at overveje, om der ikke er Mulighed for at retablere omstyrtede og delvis ødelagte Stengærder, eller at nyskabe saadanne. Det første er maaske det vanskeligste, idet det jo ikke er altid, at en Kirkegaardsbestyrelse forstaar at skatte et Kampestensgærde. – At det sidste ikke er umuligt, viser Forholdene heldigvis tydeligt. Saaledes har de to fynske Byer, Nyborg og Svendborg, meget paa-skønnelsesværdigt begyndt Indhegningen af deres nye Kirkegaarde med Kampestensgærder i Tilknytning til nogle smukke gammeldags Porte, og ligeledes har man ved Udvidelsen af Viborg Kirkegaard opført flere Hundrede Meter Kampestensgærder som Støttmure inde paa Kirkegaarden, altsaa først og fremmest som dekorative Elementer. Det fortjener Paaskønnelse, at de paagældende Kirkegaardsbestyrelser har forstaaet den dekorative Betydning, Stengærderne har, saa man ikke disse Steder har benyttet sig af en af de langt billigere og nemmere Hegningsmaader, som man desværre saa mange andre Steder lader sig nøje med. Disse givne Eksempler burde efterfølges mange andre Steder, – ikke mindst ved Nyanlæg og Udvidelse af Landsbykirkegaarde.

Red.

Øverst den vestlige Side, godt vedligeholdt, nederst den sydøstlige Side forsømt;
begge Billeder: Sønderup Kirkegaard, Himmerland. Foto 1927.